

ЗАКОНОДАВЧЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Обушенко Олександр Миколайович –
кандидат юридичних наук, доцент,
перший проректор з навчально-
методичної та наукової роботи
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 188–1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

*Досліджено окремі дискусійні питання кримінально-
правової характеристики злочину, передбаченого ст. 188–1
Кримінального кодексу України.*

Ключові слова: злочин; склад злочину; покарання;
кримінально-правова характеристика; електрична та тепла
енергія.

*Исследованы отдельные дискуссионные вопросы уголовно-
правовой характеристики преступления, предусмотренного
ст. 188–1 Уголовного кодекса Украины.*

Ключевые слова: преступление; состав преступления;
наказание; уголовно-правовая характеристика; электрическая и
тепловая энергия.

*This article examines a separate discussion questions criminal law
characteristics of a crime of Art. 188–1 of the Criminal Code of Ukraine.*

Energy is one of the main branches of social production and plays a leading role in the development of the national economy, technological progress and improve people's lives, and therefore all wrongful acts in this area are notable for each of the citizens. Theft of electric energy received considerable spread in the Ukraine and grew to considerable proportions. In May 31, 2005, the Ukrainian lawyers adopted Art. 188–1 of the Criminal Code of Ukraine as a specific criminal law provision which provided for criminal liability for theft of electrical or thermal energy by its unauthorized use. It is necessary to distinguish the crime of Art. 188–1 of the criminal code and such administrative offence, as a violation of the requirements of the regulations concerning the technical operation of electric power stations and networks, energy equipment (Art. 95–1 Code of Ukraine on administrative offences).

Theft of electric or thermal energy in Ukraine is an act that is sufficient to criminalize the degree of public danger. This is determined primarily by the size of the caused damage, demonstrative neglect of the subject of the commonly understood rules of the use of these types of energy, clearly conscious of the fact blatant violations of these norms and the desire to satisfy selfish needs at the expense of the owner or provider of energy.

Keywords: crime; punishment; criminal law characteristics; electrical and thermal energy.

Згідно до ст. 41 Конституції України, кожен має право володіти, користуватися й розпоряджатися своєю власністю, результатами інтелектуальної, творчої діяльності. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права приватної власності, адже воно є непорушним. Водночас використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію й природні якості землі. Наведені положення Основного закону є підґрунтям для реалізації кожним із нас права на власність.

Енергетика є однією з головних галузей суспільного виробництва та відіграє провідну роль у розвитку національної економіки, технічному прогресі й підвищенні рівня життя людей, а тому будь-які протиправні діяння в цій сфері є відчутними для кожного. Одним із таких діянь є викрадення електричної енергії, що набуло значного поширення в Україні. Саме тому 31 травня 2005 р. було прийнято спеціальну кримінально-правову норму, що передбачала кримінальну відповідальність за викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання, – ст. 188–1 Кримінального кодексу (КК) України.

Викрадення електричної або теплової енергії в Україні є діянням, яке має достатній для його криміналізації ступінь суспільної небезпечності. Це визначається насамперед розміром заподіяної шкоди, демонстративним ігноруванням суб'єктом загальнозрозумілих правил використання цих видів енергії, чітким усвідомленням факту відвертого порушення цих норм та бажанням задовольнити корисливі потреби за рахунок власника чи постачальника енергії.

Теоретичну основу дослідження зазначеної проблеми становлять праці таких учених, як М. І. Бажанов, Ю. В. Кириченко, Я. Ю. Кондратьєв, В. М. Куц, М. І. Мельник, В. О. Навроцький, В. В. Сташис, М. І. Хавронюк, Т. А. Чумаченко та ін. Водночас теоретичний розгляд окремих питань донині залишається актуальними. Це стосується, зокрема, значних втрат держави в енергетичній сфері при майже нульовій статистиці застосування ст. 188–1 КК України.

Метою статті є теоретичне дослідження окремих питань кримінально-правової характеристики злочину, передбаченого ст. 188–1 КК України.

Ю. В. Кириченко зазначає, щодо основних причин та умов, які сприяють учиненню злочину, передбаченого ст. 188–1 КК України, належать:

низький рівень життя населення країни;

соціальна нерівність членів суспільства та незахищеність окремих його верств;

відсутність належної системи правового виховання населення;

недостатній контроль за використанням електричної або теплової енергії з боку енергопостачальних компаній;

недосконалість відповідної кримінально-правової норми;

відсутність роз'яснень Верховного Суду України щодо застосування цієї норми;

недостатній рівень запобігання органами внутрішніх справ цим злочинним проявам;

безпідставна відмова в порушенні кримінальних справ [1, с. 56–59].

Викрадення електричної або теплової енергії набуло значного поширення, і протидіяти цьому явищу в сучасних умовах загострення економічної кризи без застосування кримінальної відповідальності неможливо. При цьому наявні статистичні дані не відображають реального стану поширеності феномена, що пояснюється високим рівнем латентності таких посягань. Рейдові перевірки, які здійснюють енергопостачальні компанії, мають випадковий та несистематизований характер. Під час проведення перевірок за місцем мешкання користувачів електроенергії останні встигають усунути явні ознаки незаконного підключення до електромережі. У разі виявлення протиправного користування електроенергією вдаються до давання хабарів інспекції з енергетичного нагляду [2, с. 488–493].

Статистичні дані дають змогу побачити, що за 2011 р. було зареєстровано три випадки порушення ст. 188–1 КК України. Розглянувши ці дані, можна зробити висновок, що порівняно з іншими злочинами проти власності кількість засуджених за злочин, передбачений ст. 188–1 КК України, дуже незначна або навіть мізерна.

Причиною тому є недосконалий механізм виявлення порушень правил використання електроенергії. Серйозною

перешкодою для статистичного обліку незаконного використання електричної енергії є латентність. На заваді цьому стоять такі обставини:

1) неправильне застосування норм чинного кримінального законодавства: значна кількість таких злочинів кваліфікуються за іншими статтями;

2) недосконала робота правоохоронних органів щодо виявлення, документування та розслідування цього виду злочину;

3) відсутність належних механізмів, сил і засобів щодо оперативного виявлення та розкриття цього злочину.

Після того, як набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за порушення в галузі електроенергетики» від 31 травня 2005 р. [3], згідно з яким чинний КК України доповнено ст. 188–1, науковці висловлювали різні думки стосовно об'єкта цього злочину.

Об'єктом злочину завжди є те благо, якому злочин завдає реальну шкоду чи становить загрозу заподіяння такої шкоди. У науці кримінального права найбільш визнаною є точка зору, згідно з якою об'єктом будь-якого злочину є охоронювані законом про кримінальну відповідальність суспільні відносини. М. І. Мельник та М. І. Хавронюк, досліджуючи питання викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання, об'єктом злочину називають право власності, а також встановлений порядок використання електричної або теплової енергії [4, с. 485].

На думку М. І. Панова, безпосереднім об'єктом злочину є відносини в галузі використання електричної або теплової енергії, а додатковим безпосереднім об'єктом – відносини, пов'язані із забезпеченням електричною або тепловою енергією споживачів [5, с. 502].

Предметом злочину прийнято вважати будь-які речі матеріального світу, стосовно яких учинюється злочин. Щодо предмета злочинів проти власності, зокрема пов'язаних із

вилученням та оберненням його на свою користь чи вигоду інших осіб, то йому притаманні специфічні ознаки як фізичного, так і економічного та юридичного характеру. Таким предметом для крадіжки, грабежу є чуже майно.

Стосовно предмета злочину, передбаченого ст. 188–1 КК України, серед учених і практиків немає одностайної думки. Одні вважають, що електрична або теплова енергія – це товар (товарна продукція), який виробляється на відповідних об'єктах електроенергетики і є майном, а інші – що енергія не є майном, з огляду на те, що річ – матеріальне, тілесне благо, а енергія є фізичним явищем і не має тілесної субстанції, тому її не можна віднести до речей, а отже, до категорії майна.

Перші пропонують виключити ст. 188–1 із КК України і кваліфікувати дії винних за відповідними статтями проти власності, зокрема, за ст. 185 КК України, а інші вважають, що викрадення енергії не можна кваліфікувати як крадіжку.

Не вдаючись до конкретного розгляду цих точок зору, вважаємо, що друга думка є більш обґрунтованою.

Предметом злочину, передбаченого ст. 188–1 КК України, є енергія, електрична та теплова, що виробляється на об'єктах електроенергетики і є товарною продукцією, призначеною для купівлі-продажу.

Завдяки особливостям цих енергетичних ресурсів їх постачання споживачам здійснюється через приєднану мережу – електричну мережу (для електричної енергії) і трубопроводи – теплові мережі (для теплової енергії).

Визнання електричної та теплової енергії предметом зазначеного злочину ґрунтується, по-перше, на наявності в цих видів енергії параметрів, що дають змогу визначати розмір їх споживання, і, по-друге, на розумінні предмета злочину як матеріальних (фізичних) утворень, що можуть бути сприйняті за допомогою органів чуття людини або спеціальних технічних засобів [6, с. 1184].

Об'єктивна сторона злочину – це зовнішня сторона й зовнішнє вираження злочину, що характеризується суспільно небезпечним діянням (дією чи бездіяльністю), суспільно небезпечними наслідками, причинним зв'язком між діянням і суспільно небезпечними наслідками, місцем, часом, обстановкою, способами, а також знаряддями та засобами вчинення злочину [7, с. 352].

Сутність злочину, передбаченого ст. 188–1 КК України, полягає в незаконному споживанні електричної або теплової енергії. Об'єктивна сторона полягає у викраденні цих видів енергії такими зазначеними в законі способами:

самовільне використання енергії без приладів обліку (якщо використання приладів обліку є обов'язковим);

пошкодження приладів обліку;

будь-який інший спосіб.

Відповідальність за самовільне використання енергії без приладів обліку настає в тих випадках, коли винна особа споживає енергію безконтрольно, тобто без відповідних приладів обліку за умови, що використання таких приладів обліку є обов'язковим, у 100 й більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян.

Так, вироком Каланчанського районного суду Херсонської області винну особу було виправдано за ч. 2 ст. 188–1 КК України. Під час розгляду кримінальної справи суд установив, що винна особа протягом періоду з 30 вересня 2004 р. по 23 січня 2007 р., маючи на меті довготривале безоплатне та безоблікове використання електроенергії для побутових потреб своєї сім'ї, шляхом накидання дроту на електролінію 0,4 кВ біля квартири житлового будинку, у якому вона проживала, неодноразово підключалася до електролінії та безоплатно й безобліково використовувала електричну енергію.

Як установив суд, з моменту введення в дію цієї статті (з 15 липня 2005 р.) підсудна заподіяла матеріальної шкоди на суму 10227,59 грн, що в 63,83 разу перевищує неоподаткований

мінімум доходів громадян. Викрадення підсудною електроенергії з 15 липня 2005 р. до 23 січня 2007 р. відповідає складу адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 103–1 КУпАП України.

Водночас за діяння в період з 30 вересня 2004 р. по 15 липня 2005 р. суд засудив винну особу, згідно з ч. 2 ст. 192 КК України, до двох років обмеження волі [7].

За особливостями конструкції зазначений злочин належить до злочинів із матеріальним складом, тобто вважається закінченим із моменту заподіяння суспільно небезпечних наслідків у виді значної шкоди, під якою, відповідно до примітки до ст. 188–1 КК України, розуміють таку, що від 100 і до 250 разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян.

Суб'єктами права власності на електричну й теплову енергію, а отже, потерпілими від злочину, передбаченого ст. 188–1 КК України, можуть бути:

1) суб'єкти господарювання, які здійснюють діяльність, пов'язану з виробництвом, передачею та постачанням електричної енергії, комбінованим виробництвом теплової та електричної енергії, виробництвом теплової енергії на теплоелектроцентралях і теплогенеруючих установках, у тому числі з використанням нетрадиційних або поновлюваних джерел енергії (енергія сонячного випромінювання, вітру, морів, річок тощо);

2) фізичні та юридичні особи, які не є суб'єктами підприємництва й виробляють електричну або теплову енергію не для реалізації, а для власних потреб;

3) споживачі – юридичні та фізичні особи, які використовують (споживають) електричну та теплову енергію для власних побутових чи господарських потреб на підставі договору, укладеного з енергопостачальником [1, с. 120].

Кваліфікуючими ознаками злочину є вчинення його:

- 1) повторно;
- 2) за попередньою змовою групою осіб;
- 3) завдання злочином шкоди у великих розмірах.

Суб'єкт злочину загальний, тобто фізична осудна особа, яка досягла встановленого законом віку кримінальної відповідальності (16 років на момент учинення злочину).

Ми підтримуємо точку зору В. М. Куца стосовно того, що суб'єктами цього злочину можуть бути:

1) споживачі (промислові споживачі) електричної або теплової енергії – фізичні осудні особи, які досягли 16-річного віку, оскільки саме цей вік, згідно з чинним законодавством, надає таким особам права: а) укласти договір про користування електричною енергією; б) укласти договір про надання послуг із централізованого опалення, постачання холодної та гарячої води й водовідведення; в) займатися підприємницькою (господарською комерційною) діяльністю та бути зареєстрованим державними органами як підприємець;

2) фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, що здійснюють діяльність, пов'язану з виробництвом, передачею та постачанням електричної енергії, комбінованим виробництвом теплової та електричної енергії, виробництвом теплової енергії на теплоелектроцентралях та установках з використанням нетрадиційних або поновлюваних джерел енергії, які (суб'єкти) отримали ліцензію на провадження діяльності, пов'язаної з виробництвом, передачею та постачанням електричної енергії, комбінованим виробництвом теплової та електричної енергії, виробництвом теплової енергії на теплоелектроцентралях та установках з використанням нетрадиційних або поновлюваних джерел енергії (такими особами є лише службові особи енергогенеруючих підприємств, імпортерів електроенергії, юридичних осіб, що реалізують електроенергію з давальницької сировини, ДП «Енергоринок» або енергопостачальників (як учасників оптового ринку електроенергії) та/або споживачів електроенергії – юридичних осіб);

3) суб'єкти підприємницької діяльності, що здійснюють постачання теплової енергії, виробленої на теплоелектроцентралях та установках з використанням нетрадиційних або поновлюваних

джерел енергії (зокрема, газу, нафтодобувні підприємства, імпортери газу (нафти) чи газо-, нафтотранспортні підприємства НАК «Нафтогаз України» (її дочірні компанії «Газ України» та «Газ-тепло»);

4) суб'єкти підприємницької діяльності, що здійснюють виробництво (на теплоелектроцентралях та установках з використанням нетрадиційних або поновлюваних джерел енергії), транспортування, постачання теплової енергії, а також службові особи таких суб'єктів підприємництва – юридичні особи [1, с. 121].

Суб'єктивна сторона такого злочину характеризується умисною формою вини, прямим умислом.

Винна особа усвідомлює суспільно небезпечний характер своєї дії, розуміє, що самовільно використовує той чи інший вид енергії, передбачає настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді майнової шкоди власнику енергії з одночасним отриманням майнової вигоди або уникнення певних майнових витрат і бажає настання таких наслідків.

Зазвичай здебільшого мотивами є корисні спонукання, а метою – збагачення за рахунок несплати за фактично спожиту енергію. Проте, на нашу думку, не виключеними є й інші мотиви та мета під час вчинення цього злочину.

Злочин, передбачений ст. 188–1 КК України, необхідно відрізняти від такого адміністративного правопорушення, як порушення вимог нормативно-правових актів щодо технічної експлуатації електричних станцій і мереж, енергетичного обладнання (ст. 95–1 КУпАП).

На відміну від зазначеного злочину, об'єктивна сторона якого також може полягати в порушенні зазначених нормативних вимог, учинення цього адміністративного правопорушення не має на меті викрадення електричної енергії шляхом її самовільного використання.

Отже, енергетика є однією з головних галузей суспільного виробництва та відіграє провідну роль у розвитку національної

економіки, технічного прогресу й підвищенні рівня життя людей. Викрадення електричної або теплової енергії в Україні є діянням, яке має достатній для його криміналізації ступінь суспільної небезпечності. Це визначається насамперед розміром заподіяної шкоди, демонстративним ігноруванням суб'єктом загальнозрозумілих правил використання цих видів енергії, чітким усвідомленням факту відвертого порушення цих норм і бажанням задовольнити корисливі потреби за рахунок власника чи постачальника енергії.

Для підвищення ефективності протидії злочинності в енергетичній сфері, на нашу думку, треба вжити таких заходів:

забезпечити органи внутрішніх справ методичними рекомендаціями щодо методів виявлення та фіксації фактів незаконного використання електричної енергії;

підвищити взаємодію органів внутрішніх справ з енергопостачальними компаніями, зокрема залучаючи їх представників до проведення взаємних перевірок відносно дотримання користувачами правил використання електричної енергії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Куц В. М. Кримінальна відповідальність за незаконне використання електричної або теплової енергії : [моногр.] / В. М. Куц, Ю. В. Кириченко. – К., 2010.

2. Александров Ю. В. Кримінальне право України. Загальна частина : [підруч.] / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько та ін. ; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – 5-те вид., переробл. та допов. – К., 2009.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за порушення в галузі електроенергетики [Електронний ресурс] : Закон України від 31 трав. 2005 р. – Режим доступу :

<http://zakon1.rada.gov.ua>.

4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 9-те вид., переробл. – К., 2012.

5. Кримінальне право України. Загальна частина : [підруч.] / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х., 2010.

6. Кримінальний кодекс України : [наук.-практ. комент.] / В. Баулін, В. І. Борисов та ін. ; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – Х., 2006.

7. Архів Каланчацького районного суду Херсонської області. Справа № 1–168 за 2007 р.